

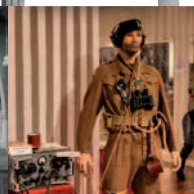

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

WINTER 2025
€ 3,25

Helmonds HEEM

67

Een 'herenhuis van baksteen'
Amandus en Arnoldus Bots
De schilddrager van Arberg
Relieken van het 'Rijke Roomse Leven'

colofon

HEEMKUNDEKRING HELMONT

Inlichtingen:

E: info@heemkundekringhelmont.nl

Heemkamer:

Pastoor van Leeuwenstraat 23,
5701 JS Helmont
T: 0492 - 330342

Website:

www.heemkundekringhelmont.nl

BESTUUR

Voorgitter: Ton Janssens

T: 0492 - 522925

Secretaris: Dorethé van Dijk

T: 0492 - 474745

Penningmeester: Karel Spee

E: penningmeester@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid en P.R.: Gerry van Liempt

T: 0492 - 554233

LIDMAATSCHAP

Kringlidmaatschap incl. abonnement: € 25,-

Geginslidmaatschap incl. abonnement: € 35,-

Rekening Rabobank NL10RABO0123855004

t.n.v. Heemkundekring Helmont

HELMONDS HEEM

Redactie: Jolanda Bakker, Henk Roosenboom,
Martin van Veghel en Marinus van den Elsen

E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Laumé reclame-drukwerk
ISSN 1389-9937

Vergendkosten: binnenland € 20,-
respectievelijk € 10,- bij digitaal heemblad.

Omslag voorzijde: Markante gevel van de Bernadette-
kerk met het muurrelief van Piet Schoenmakers dat werd
vervaardigd bij atelier St. Joris. Foto: Martin van Veghel

Omslag achterzijde: Muurrelief gemaakt door kunste-
naar Gerard Princée aan de Bachlaan 5.
Foto: Marinus van den Elsen

INHOUD

Van de redactie 3

Van het bestuur 4

Korte berichten 5

Een 'herenhuis van
baksteen' 10

Amandus en
Arnoldus Bots 16

De schilddrager van
Arberg 22

Relieken van het
'Rijke Roomse Leven' 27

Begunstigers 35

Van de redactie

Het hele gebied vanaf het kasteel tot de Warandelaan is in het bezit geweest van de familie Wesselman van Helmond en is lange tijd onbebouwd gebleven. Financiële problemen bij de Wesselmannen zorgen voor verkoop van grote stukken land aan fabrikanten en welgestelden, die er onder bepaalde voorwaarden hun villa's mogen bouwen. Zo ontstaat er in Helmond een aaneengesloten villapark ten westen van de Zuid-Willemsvaart. Ook Henri Louis Fentener van Vlissingen bemachtigt een stuk grond en bouwt daar in 1911 zijn villa. In het artikel 'Een herenhuis van baksteen' schrijft Henk Roosenboom over de geschiedenis van de villa aan de Prins Hendriklaan 25 en haar bewoners.

De Helmondse broers Amandus Hubertus en Arnoldus Gerardus Bots kopen in 1853 de katoenplantage 'Esthersrust' in Suriname met de bijbehorende plantage arbeiders. Een ook voor die tijd omstreden aankoop. Waarschijnlijk ligt hier geldbelegging hier aan ten grondslag. De familie Bots is oorspronkelijk afkomstig uit het teutendorp Borkel, waar aanverwante familieleden handelen in allerlei soorten gewezen goederen. De Botsen zijn actief betrokken bij de katoenimport en laten de ruwe katoen in Helmond en omgeving spinnen door ca. 235 thuiswerkers. Ger Jan Onrust schetst in zijn artikel 'Textiel en de gebroeders Bots' in vogelvlucht de geschiedenis van deze familie.

In de Jan van Berlaerzaal in het Helmonds kasteel hangt het geschilderde alliantiewapen van de

families van Arberg en Cortenbach. In het midden links bij de schilden van de familie Arberg staat een zwarte schilddrager afgebeeld. Lia van Zalinge-Spooren vertelt in haar artikel 'De zwarte schilddrager van Arberg' over haar onderzoek en komt met een verklaring. Zwarte schilddragers komen voor in het familiewapen van de Arbergs en verwijzen naar de Heilige Mauritius, een Noord-Afrikaans aanvoerder van een Romeins legioen. De familie van Arberg is afkomstig uit Zwitserland en het is verklaarbaar dat zij Sint Mauritius in hun familiewapen en in het alliantiewapen hebben opgenomen.

Martin van Veghel behandelt in deel II van de serie 'Relieken van het Rijke Roomse Leven' de teloorgang van drie Helmondse kerken: De Goede Herderkerk, De Goddelijke Voorzieningskerk en de Heilig Hartkerk. De Goede Herderkerk in wijk Straakven opent in 1960 haar deuren. De Goddelijke Voorzieningskerk is in 1956 de eerste kerk met deze naam en is gevestigd in de wijk het Haagje. Het verhaal van de Heilige Hartkerk aan het Binderseind is bekend. De kerk wordt in 1955 in gebruik genomen en in 1982 al aan de eredienst onttrokken. «

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 maart 2025. Kopij kunt u tot 1 februari zenden aan;

redactie@heemkundekringhelmont.nl

Maximale lengte van een artikel is 2500 woorden en aangeleverde beelden dienen van hoge kwaliteit te zijn met bronvermelding.

De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor om ingezonden stukken te weigeren of aan te passen.

Van het bestuur

In de derde Algemene Leden Vergadering (ALV) van dit jaar op 15 oktober hebben de aanwezige leden unaniem ingestemd met de invoering per 1 januari 2025 van een gezinslidmaatschap naast het gewone lidmaatschap. Voor € 10,- extra kan een tweede gezinslid toegevoegd worden aan het abonnement. Een gezinslidmaatschap heeft dezelfde rechten als een gewoon lidmaatschap maar per adres krijgt men enkel één heemblad en andere jaarlijkse uitgaven. Tevens is het bestuur genooddakt de verzendkosten per 1 januari 2025 te verhogen van € 10,- naar € 20,- per jaar door de forse toename van deze kosten.

Onze felicitaties aan onze penningmeester Karel Spee met het winnen van de Schepperle Award 2024 van de Nederlandse Genealogische Vereniging, aan onze fotograaf Henk van Dijk met de uitreiking van de Vrijwilligerspenning van de gemeente Helmond en aan Harrie Raaijmakers voor het ontvangen van

een koninklijke onderscheiding voor zijn vrijwilligerswerk voor de Mierlo-Houtse gemeenschap.

Aan alle leden die hebben meegedaan aan de Rabobank Club Support onze hartelijke dank. We hebben weer een mooi bedrag van € 385,19 mogen ontvangen.

Bijgevoegd aan dit heemblad is een verzoek tot betaling van de contributie van uw lidmaatschap over het jaar 2025. Het bedrag is nog steeds € 25,- en zoals eerdergenoemd, voor een gezinslidmaatschap € 35,-. Wilt u uw lidmaatschap uitbreiden met een gezinslidmaatschap dan kunt u zich via het bekende e-mailadres aanmelden.

Tot slot: onze voorzitter Ton Janssens heeft aangekondigd zich bij de volgende ALV niet meer herkiesbaar te stellen als voorzitter. Heeft u belangstelling voor deze functie binnen onze heemkundekring of kent u iemand die dit op het lijf geschreven is laat het ons weten!

«

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stadshobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend, voor ieder die belangstelling heeft voor zijn voorouders en daar onderzoek naar wil doen.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 uur is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur en elke tweede dinsdagavond van de maand van 19.00 tot 21.00 uur, is de heemkamer openbaar voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

«

Living History

Op 14 september jl. startte de organisatie Liberation Task Force in Leopoldsburg (Belgie) met 'Operation Market Garden 80 XXX Corps Military Remembrance Convoy', waarbij zoveel mogelijk de historische route van de geallieerden werd gereden.

Eindbestemming van deze 7-daagse tour was Bommel. Een 'meet and greet' in verschillende dorpen en steden stond eveneens op het programma. Het konvooi bestond uit 288 militaire voertuigen, afkomstig uit privé-collecties, 47 motoren en 720 deelnemers gekleed in historische outfit. De colonne omvatte een lengte van 2.2 km. Een unieke kans voor deelnemers en toeschouwers om de bevrijding van 1944 te ervaren.

Heemkundekring Helmont was de Liberation Task Force behulpzaam met het vinden van de locatie van onderstaande historische foto in de Molenstraat. «

Britse crew van de IOC Dingo op de Markt op zoek naar de Molenstraat. Foto: Karel Spee

Foto van de fotografen in originele outfit. Foto: Karel Spee

Foto's van situatie Molenstraat toen en nu.

Foto boven: Karel Spee,
foto rechts: Privé collectie

Terugblik 80-jarige bevrijding

In september 2024 vierde Helmond de 80-jarige bevrijding van het nazi-regime. Tweemaal werd Helmond in 1944 bevrijd door Britse eenheden van de 11th Armoured Division.

Foto's: Henk van Dijk

26 SEPTEMBER 1944

E AABODE

DAGBLAD VOOR HELMOND EN OMSTREKEN waarin opgenomen NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD

Deze bijlage verschijnt in de wijken van Helmond, uitgever: Adcommunicatie/De Loop

Bekendmaking

Het civiele en tijdelijk militair bestuur van Helmond maakt het volgende aan de bevolking van Helmond en Omstreken bekend:

1. Alle werkzamen in fabrieken, kantoren, overplaatsen enz. dienen zoo spoedig mogelijk te worden bereikt.
2. De verduistering blijft gehandhaafd.
3. Alle wapens, munitie en uitrustingsstukken van de Duitse Wehrmacht zijn verplicht tot de geallieerde legers. Men is verzocht in zijn bezit zijne goederen als vernield over te leveren. Daarbij een geschiedenis bij de plaatselijke commandant te Helmond, Markt 17.
4. Echter die deze bepalingen niet nicten staan zich bloot aan strafrechtelijke vervolging wegens dwaling. Wie na bekendmaking van deze bekendmaking nog in het bezit van wapens, en munitie of projectielen, handgranaten wordt aangetroffen, wordt onmiddellijk gearresteerd ongeacht de aard der toe te passen straffen.

5. Zij die goederen, munitie van gewichte Duitsche, N.S.D. was en, onder zich hebben, al de onder verplichting van terugname, moet hieraan een getuige over bij de plaatselijke commandant.
6. Den burgemeester in hun eigen belang aangevraagd bevestiging wordt aangevraagd: niet met te grote gezelschap op de straten te begeven en de rijwegen ongewoonlijk vrij te houden voor het doornemen van geallieerde troepen. De bewaard van politie, G.D. en K.P. dienen strikt te worden opgevolgd.
7. Diefstal of roof van belangrijke magazijnen of magazijnen zal zeer streng worden gestraft, gesteld worden. Op delicten wordt zwaarder wettelijke gestraft.
8. Naarlijks wordt het uitgaan van het gebied van 8 uur tot 4 uur volgens Engelsen tijdschikking welke heden rigten en volgens welke de straten een uur vreesden worden toegelaten.

Welkomstgroet aan ons Koninklijk Huis

Onze koninklijke groot is onze vreemde nu hij op het punt staat weer naar het Vaderland te gaan en wij zijn er blij mee. Het is een groot plezier dat de koninklijke groot ons koninklijk huis. Nu den indertijd die koninklijke groot is aangevraagd. Denken wij dat het degen van ons hart, den G.D. te deze koninklijke koninklijke groot is aangevraagd. Denken wij dat het degen van ons hart, den G.D. te deze koninklijke koninklijke groot is aangevraagd. Denken wij dat het degen van ons hart, den G.D. te deze koninklijke koninklijke groot is aangevraagd.

Vrij!

Eindelijk is voor deze koninklijke groot is aangevraagd. Denken wij dat het degen van ons hart, den G.D. te deze koninklijke koninklijke groot is aangevraagd. Denken wij dat het degen van ons hart, den G.D. te deze koninklijke koninklijke groot is aangevraagd. Denken wij dat het degen van ons hart, den G.D. te deze koninklijke koninklijke groot is aangevraagd.

Op 22 september 1944 rolden de eerste geallieerde tanks de Warandelaan binnen, nadat zij heftige strijd hadden geleverd in Mierlo-Hout. Door vernietiging van de bruggen door de Duitse strijdkrachten was Helmond een verdeelde stad. Met een omtrekkende beweging via Someren, Asten en Deurne bereikten de geallieerden op

25 september 1944 het oostelijk deel van de stad via de Molenstraat.

Heemkundekring Helmont bracht de Helmondse bevrijding in beeld door middel van een tentoonstelling in de Elzaspassage, het magazine 'Helmond herinnert', de krant 'De Aabode september 1944' (katern in De Loop) en het boekje van Evert Kam 'Herinneringen uit mijn jeugd'. «

Carnavalsvierders op de bon

Het archief van het Kantongerecht Helmond is ondergebracht bij het BHIC in Den Bosch. Tijdens de inventarisatie van dit archief stuitte Theo Meulendijks op enkele merkwaardige proces-verbalen die werden uitgevaardigd gedurende carnaval 1913.

Al sinds mensenheugenis wordt in onze contreien carnaval of vastenavond gevierd. In aanloop naar de vastentijd had men de behoefte om nog eens 'uit de band te springen'. Het liefst door een andere gedaante aan te nemen door een masker te dragen of door zich te verkleeden. Het bood tevens de gelegenheid om elkaar op een ludieke manier 'op de hak te nemen'. Dit alles ging samen met veel drinken en eten. De tradities rond carnaval hebben een voor-Christelijke oorsprong. Het opkomende Christendom zag het als heidense gebruiken. Tóch besloot men het carnaval op te nemen in de Christelijke kalender. Dit om de kerstening van Noord-West Europa te bevorderen. We spreken dan over de 6^e eeuw na Chr.

Eeuwenlang vierde men carnaval voorafgaand aan Aswoensdag, het begin van de vastentijd. De manier waarop

verschilde per streek. De verkleedpartijen gingen vaak gepaard met gebruiken als het kattenmeppen en ganstrekken.

Gedurende de 16^e eeuw kwam daar verandering in. Als reactie op de Reformatie moest ook de Rooms-katholieke kerk stelling nemen tegen het carnaval. Tijdens het Concilie van Trente (1545-1563) werd het carnaval in de ban gedaan. Voortaan werd het carnaval-vieren ten strengste veroordeeld. Vanaf de preekstoel werden de parochianen steevast vermanend toegesproken als de vastentijd eraan zat te komen. Carnaval zou drankzucht en losbandigheid in de hand werken. Ondanks alles bleef men gewoon carnaval vieren.

Ook probeerde men via regelgeving het carnavalvieren een halt toe te roepen. Zo drong, in 1912, het comité van Katholieke Sociale Actie (kortweg K.S.A.) er bij het gemeentebestuur van

Een van de localiteiten, waar de verbalen werden uitgeschreven, was danszaal/café Geenen. Het café bevond zich op de hoek Steenweg-Kromme Steenweg. Links daarvan stond de Scala bioscoop. Daarachter (niet te zien op de foto) was de danszaal van Geenen, die je kon bereiken via het café. De foto dateert van rond 1915. Foto: H. Waijers, collectie RHCE, 0106365

Helmond op aan om artikel 11 van de Politieverordening aan te scherpen en strenger te handhaven. Het comité kreeg daarbij de volle steun van diverse andere katholieke organisaties. Het was voor de Gemeenteraad voldoende aanleiding om op 29 januari 1912 de volgende bepaling op te nemen in artikel 11 van de Politieverordening: *Met geldboete van ten hoogste f 3, wordt gestraft:*

- a. *Hij, die deelneemt aan een optocht, waarvoor geen vergunning, van den Burgemeester is verkregen.*
- b. *Hij, die vermoed of onkenbaar gemaakt in het openbaar of in voor het publiek toegankelijke localiteiten verschijnt, tenzij als deelnemer aan een geoorloofde optocht.*
- c. *Hij, die in het openbaar verschijnt, verkleed als persoon van een amdere sekse, als geestelijke, als lid van eene geestelijke orde of als bedienaar van eenigen godsdienst. Het verbod sub c is niet van toepassing op tooneelvoorstellingen.*

Dit had effect, want tijdens de carnaval van 1913 greep de politie flink in, getuige de verbalen die werden uitgeschreven (zie kader links). De boete bedroeg telkens 3 gulden, dat was toch ongeveer een half weekloon van een gewone werkmán.

Tijdens de raadsvergadering van 13 februari 1913 beklagde raadslid Paaps zich dat *"de opgeruimde gezelligheid van de carnavalsdagen leelijk was bedorven door onoordeelkundig optreden der politie. Ze waren erger dan uitgehongerde wolven, met vier man op iemand komen aanvallen, om hem zijn masker af te rukken."*

Wethouder Van Hout sprak dit tegen en verklaarde dat *"de politie bij binnenkomst als het ware werd uitgedaagd door de feestvierders door naar de politie te joelen*

en hen uit te fluiten." Paaps zei te hopen op een ander optreden van de politie in het volgend jaar. De voorzitter (burgemeester Van Hoeck) antwoordde *"dat hij als hoofd van de politie zou handelen en optreden naar eigen goeddunken."*

Maar halverwege 1913 zou hij als burgemeester plaats maken voor Marinus van Hout!

«

Verbalen uitgeschreven op 3 februari 1913

Bij danszaal van Th. Adriaans, Smalstraat 52

- F. M. Josephs, wonende Oliemolen 98
- W. M. Croijmans, wonende Molenstraat 180
- Th. van Os, wonende Smalstraat E307

In de Smalstraat

- M. A. Maas, wonende Waardstraat 72, omdat hij verkleed als vrouw door de Smalstraat liep.

Verbalen uitgeschreven op 4 februari 1913

Bij herberg van F. Versteeg, Noord-Koninginnewal 62

- J. H. van de Laar, wonende 1e Haagstraat 72
- Martina Maria Oppers, wonende 3e Haagstraat nr. 34

Bij danszaal/café Geenen, Steenweg

- P. A. Bezemer, wonende Molenstraat 82
- F. C. Hagebols, wonende Zuiderstraat 77
- P. van Lieshout, wonende Binderseind 1
- J. Hermans, wonende Gedempte Haven 22

Bij danszaal Geeris-Noten (genaamd 'de Kraan'), Molenstraat 209

- P. F. Meeuwssen, wonende Groenewoud 10
- H. van Lierop, wonende Tiendstraat 25

In de Molenstraat

- Petronella Maria Josephina Jacobs, wonende Binnen Parallelweg 6

In de Veestraat

- J. van Heeswijk, wonende Groenstraat 6

Alle verbalen (op een na) werden uitgeschreven omdat de persoon in kwestie zijn/haar aangezicht bedekt had met een masker. De boete bedroeg telkens 3 gulden.

Een 'herenhuis van baksteen'

Prins Hendriklaan 25

door Henk Roosenboom

Wie rijdend vanuit de President Rooseveltlaan de bocht naar rechts neemt en de Prins Hendriklaan in rijdt, ziet aan de rechterkant ter hoogte van de kubuswoningen een statige villa staan. Deze villa, Prins Hendriklaan 25, is bij veel Helmonders vooral bekend als het gebouw waar vanaf 1956 tot 1990 de dienst Publieke Werken was gehuisvest. Dit was echter niet de oorspronkelijke bestemming, want daarvóór was het een statige villa in het villapark, eigendom van en bewoond door een lid van de familie Fentener van Vlissingen.

In 1991 schreef onderzoekster Myriam Daru dat het pand in 1911 was gebouwd in opdracht van H.L. Fentener van Vlissingen en dat J.W. Hanrath de architect was. Uiteraard vraagt dit om een nadere uitwerking: wie was H.L. Fentener van Vlissingen en wie was Hanrath? Wie hebben er nog meer gewoond en wat is later met het gebouw gebeurd? Kortom, vragen genoeg.

De locatie: het villapark ofwel 'd'n Herenbult'

Allereerst is het goed iets te vertellen over de plek waar de villa werd gebouwd. Het hele gebied vanaf het kasteel tot en met de Warande was toen nagenoeg onbebouwd en eigendom van de familie Wesselman van Helmond. Heel lang

had de familie geweigerd hun landerijen daar te verkopen, maar toen rond de eeuwwisseling er financiële problemen kwamen, zag de toenmalige kasteelheer Carel Frederik IV Wesselman zich gedwongen steeds meer stukken land te verkopen aan fabrikanten en andere welgestelden. Daarbij hanteerde hij strakke richtlijnen. Zo mochten er uitsluitend villa's komen met eventueel een garage en een tuinman- of chauffeurswoning. Er mochten geen winkels, koffiehuisen, herbergen, of opslagplaatsen komen en zeker geen fabrieken en arbeiderswoningen. Er ontstond zo geleidelijk een aaneengesloten villapark ten westen van de Zuid-Willemsvaart die door de Helmondse bevolking ook wel 'd'n Herenbult' werd genoemd.

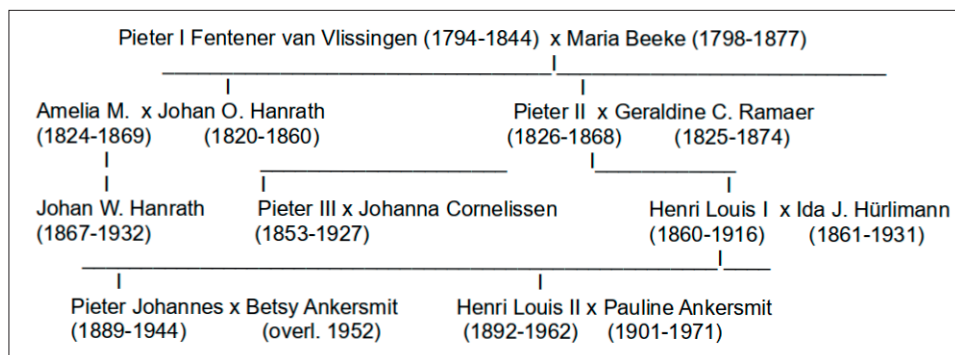

Prins Hendriklaan 25, gezien in de richting 'President Rooseveltlaan'. Links de door Hanrath voor H.L. Fentener van Vlissingen gebouwde villa, 1914 - 1916. Ansichtkaart, collectie RHCE, 102414.

De opdrachtgever: Henri Louis I Fentener van Vlissingen

Een van de kopers van een stuk grond was Henri Louis I Fentener van Vlissingen. Hij werd geboren op 29 februari 1860 in Helmond, was een zoon van Pieter II Fentener van Vlissingen en Gerardina C. Ramaer en was getrouwd met Ida Johanna Hürlimann, een Zwitserse die was geboren in 1861 in Richterswil bij Zürich.

Vader Pieter II had in 1854 met zijn zwager Frederik Matthijssen de vennootschap onder firma P.F. van Vlissingen opgericht en was daardoor de grondlegger van wat later de Vlisco ging heten. Na het overlijden van Pieter II in 1868 en van Matthijssen in 1873, was het beheer over de firma naar Pieters zonen Pieter III en Henri Louis I overgegaan. Zie hiervoor de stamboom* hieronder.

* Deze stamboom is sterk vereenvoudigd. Alleen de personen die in dit artikel voorkomen zijn opgenomen.

Op 25 juli 1911 kocht Henri Louis I ten overstaan van notaris J.F. van Alphen in Helmond van Carel Frederik Wesselman voor 14.800 gulden een bouwkaavel, gelegen in Helmond, sectie A, nr. 2398 en groot 6.600 m² voor f 14.850. Op 13 januari 1912 kocht hij er zelfs nog een strook van 7 meter bij. Eerder, namelijk op 1 juli 1911, had hij zijn vorige huis aan de Markt, dat hij in 1892 had laten bouwen, verkocht. Een maand later, in augustus 1911, ondertekende hij het bestek voor de bouw van een kapitaal landhuis op het perceel dat hij van Wesselman had gekocht. De architect, die het zou ontwerpen, was de Amsterdammer Johan Wilhelm Hanrath.

De architect: Johan Wilhelm Hanrath

De in 1867 in Amsterdam geboren Johan Wilhelm Hanrath had, toen hij in 1911 de opdracht kreeg van Henri Louis I, al de nodige villa's op zijn naam staan. Toch was hij pas laat met zijn carrière als architect begonnen. In zijn jonge jaren werkte hij als timmerman, ontdekte toen dat hij tekenen en ontwerpen van gebouwen interessant vond en leerde gaandeweg in de praktijk het vak van architect. In 1893 vestigde hij zich in Hilversum en begon daar zijn architectenbureau.

De vraag is nu: hoe kwam Henri Louis I vanuit Helmond aan een architect uit Hilversum? Het antwoord is dat hier familieverbanden hebben meegespeeld. De hierboven opgenomen stamboom van de Fentener van Vlissingens laat zien dat Johan Wilhelm Hanrath een zoon was van Amelia Maria Fentener van Vlissingen, die op haar beurt weer een zus was van Pieter II Fentener van Vlissingen, de vader van Henri Louis I.

*Henri Louis I Fentener van Vlissingen.
Collectie RHCE, z.j.*

Mogelijk is de vroege band van Hanrath met Helmond ontstaan bij de metaalfabriek Begemann, waar hij als beginnend architect stage zou hebben gelopen bij ir. Jan Kam, die behalve directeur bij Begemann ook architect was. Zo kwam het dat Hanrath in 1893 zijn eerste ontwerpen niet alleen realiseerde in Hilversum, waar hij woonde, maar ook in Helmond. In Helmond was het kapitaal landhuis President Rooseveltlaan 3 voor de bankier Arnoud.W. Lotichius en zijn vrouw Elisabeth Wesselman in 1893 zijn eerste werkstuk. Verder realiseerde hij rond 1900 een monumentaal huis voor notaris Johan Dijkhoff en in 1912 twee landhuizen voor de familie Fentener van Vlissingen. Het eerste was in de Prins Hendriklaan voor Henri Louis I en een tweede, de Vuurdoorn, in de Wilhelminalaan voor zijn broer Pieter III. Dit laatste pand werd later

gebruikt als politiekazerne, als kantoor van de Heidemij en tenslotte als gewestelijk Arbeidsbureau. Op 11 maart 1973 brandde het af.

Terug naar de villa die Hanrath in 1911 ontwierp voor Henri Louis I. In 1989 werd door bouwhistorica Myriam Daru het pand beschreven als een 'herenhuis van baksteen in neoclassicistische stijl en een symmetrische gevelcompositie'. Aan de voorzijde was en is nog steeds een vijfzijdige erker. Nu is daar een raampartij, maar in het oorspronkelijke ontwerp van Hanrath was hier de voordeur.

De bewoners: Pieter Johannes Fentener van Vlissingen en Betsy Ankersmit

Henri Louis I heeft maar kort van zijn nieuwe villa kunnen genieten, want in 1916 overleed hij. Zijn weduwe Ida Hürlimann kon heel wat langer genieten

van het huis. Zij overleed in 1931. In 1912 kwam de oudste zoon, Pieter Johannes, uit Rotterdam naar Helmond en werd na het overlijden van zijn vader de hoofdbewoner met zijn vrouw Betsy Ankersmit. Pieter Johannes overleed na de bevrijding van Helmond in september 1944. Hij werd op de hoek van de Eikendreef en de Mierloseweg zwaar gewond door granaatscherven toen hij van zijn huis op weg was naar de fabriek van Vlisco. Hoewel hij meteen naar het ziekenhuis werd gebracht mocht dat niet baten. Op 29 september overleed hij. Betsy woonde nog tot haar dood op 18 juni 1952 in de villa.

Een kantoor: Publieke Werken gemeente Helmond

Na Betsy's overlijden kocht de gemeente Helmond de villa met de bedoeling er een gemeentelijke dienst in te vestigen. Op 15 december 1952 stelden

Tekening van Hanrath van de voorgevel in 1911. Collectie Nieuwe Instituut, HANR_t458-02

Prins Hendriklaan 25. De door Hanrath voor H.L. Fentener van Vlissingen gebouwde villa, 1915 - 1917. Ansichtkaart, collectie RHCE 02415.

B & W de gemeenteraad voor een krediet beschikbaar te stellen van f 58.045,- 'teneinde het pand Prins Hendriklaan 25 geschikt te maken voor de huisvesting van een openbare dienst'. Het lag met name in de bedoeling om er de dienst Publieke Werken in onder te brengen. Deze dienst was op dat moment in het kasteel gehuisvest en had ruimte tekort. Omdat het pand oorspronkelijk een woonhuis was, waren enige verbouwingen nodig. Verder was het de bedoeling de tekenzalen onder te brengen in het stalgebouw achter de woning. Dit gebouw lag echter op grond dat in het uitbreidingsplan 1952 'in hoofdzaak' de bestemming van weg had. Daarom stelde het college voor het stalgebouw af te breken en ten westen van de villa een nieuw gebouw neer te zetten. Al snel bleek het verleende krediet niet toereikend, want op 17 mei 1954 deden B & W een aanvraag voor een aanvullend krediet van f 24.800,- 'om de kosten van de verbouwing, inrichting enz.' te dekken.

De verbouwing duurde langer dan verwacht, want pas op 31 augustus 1956 kon de dienst Publieke Werken zijn intrek nemen in de villa Prins Hendriklaan 25. Al spoedig bleek echter dat er uitbreiding nodig was. Met het groeien van het inwonertal van Helmond groeide ook de behoefte bij de dienst aan meer ruimte. Daarom werd tussen 1956 en 1990 maar liefst zes keer verbouwd en uitgebreid. Zo werd al in 1965 het pand vergroot met kantoorruimten voor de afdeling Voorbereiding en Uitvoering Civieltechnische werken. In 1971 kwam een nieuwe uitbreiding van het dienstgebouw met kantoorruimten, spreekkamers, toiletten en – niet onbelangrijk – aansluiting op het gemeenteriool. Dat het om een forse uitbreiding ging blijkt uit het aangevraagde bedrag van f 450.000,-.

Nog was de behoefte aan ruimte niet gestild, want na 1971 werd er ook in 1978, 1982 en 1987 veranderingen en uitbreidingen gerealiseerd. Met name de

ingrepen in 1982 lijken behoorlijk fors te zijn geweest. Toen werd de bestaande hal en toilet bij de kantoorruimte gevoegd met als gevolg dat ook de voorgevel van de villa moest worden aangepast en de hoofdingang tot het pand naar de zijkant werd verplaatst.

De dienst bleef in de villa en de bijgebouwen gehuisvest tot oktober 1990. Op 1 oktober van dat jaar werden namelijk de diensten Publieke Werken en Plantsoenen, Reiniging en Sportzaken opgeheven. Hun taken werden overgenomen door twee nieuwe diensten: de diensten Stadsontwikkeling en Stadsbeheer.

Parc La Vie

Na vertrek van de dienst Publieke Werken moest er een nieuwe bestemming worden gevonden. Daartoe werd de grond, de villa en de gebouwen die in de loop van de jaren waren neergezet van de gemeente gekocht door een vastgoedontwikkelingsmaatschappij. Met uitzondering van de villa werden de gebouwen vervolgens gesloopt, werd

de bestemming gewijzigd en een plan gemaakt voor de bouw van een complex van 24 luxe koopappartementen, 'Parc La Vie' genaamd. De architectuur werd gedaan door de architectencombinatie De Vries-Van Wetten-Van de Loo, de uitvoering door de bouwcombinatie Verspaget-Adriaans-Van der Westerlo. Op 12 juli 1991 werd door wethouder Sjef Jonkers de eerste steen gelegd. De villa bleef de bestemming van bedrijfsgebouw behouden. «

Bronnen en verder lezen:

- RHCe, toegang 12042, Notaris J.F. Van Alphen, inv. 838 en 840 en RHCe 12021 & 11004, Woningkaarten.
- Over het villapark of de Herenbult: Sjef de Jager, De Hemel van Helmond p. 44 en idem, Van Wesselman tot Wesselman p. 23-24, 30-33..)
- Over de villa zelf: Cultuurhistorische inventarisatie Noord-Brabant (MIP), gemeente Helmond. Onderzoeker: Myriam Daru, p. 50)
- Over J.W. Hanrath: Nieuwe Instituut, Rotterdam, inv. HANR 110538975
- Over het Bombardement van Helmond: De Engel Gabriël, p. 143

De huidige situatie, gefotografeerd in januari 2024. Achter de villa het appartementengebouw Parc La Vie. Foto: auteur

Amandus en Arnoldus Bots

en plantage Esthersrust in Suriname

door Ger Jan Onrust

In het kader van het jaar waarin het 150 jaar geleden was dat de slavernij in de Nederlandse koloniën feitelijk werd afgeschaft (1873) publiceerden wij enkele artikelen over mogelijke betrokkenheid van Helmonders met de slavernij. Daarbij zijn wij nog niet ingegaan op de meest beruchte van de Helmondse bezitters van slaafgemaakten: de gebroeders Bots. Ger Jan Onrust, tot voor kort schoolleider van het Jan van Brabant College, gaat dit nummer met name in op plantage Esthersrust, één van de twee plantages die de broers in de tweede helft van de 19e eeuw in bezit hadden.

Wie 'slavernij' en 'Helmond' googelt, wordt snel geconfronteerd met de gebroeders Bots. De broers Amandus (Helmond 1816-Paramaribo 1879) en Arnoldus (Helmond 1826-Lieshout, 1882) Bots bezaten in het derde kwart/tweede helft van de 19^e eeuw twee Surinaamse plantages: koffieplantage Killestein en katoenplantage Esthersrust. De Bots-broers behoorden tot de belangrijkste notabelen in Helmond. Hun vader Antonie (Borkel 1775-Helmond 1847) had na zijn vestiging in Helmond een heel familiekapitaal vergaard met onder meer de fabricage en handel in textiel. Ook bekleedden verschil-

lende familieleden gedurende vele jaren politiek-bestuurlijke posten in Helmond. Amandus nam in 1848 de plaats van zijn neef Joannes Baptista Bots over in de provinciale staten van Noord-Brabant waar hij tot 1874 lid van zou blijven. Rond dezelfde tijd startte Amandus zijn loopbaan binnen de Helmondse gemeenteraad (ca.1850-1857). Verder was hij lid van de Kiescommissie Helmond die onder meer de kandidaatstelling van Tweede Kamerleden behartigde en werd hij gekozen tot lid en later (vice)voorzitter van de plaatselijke Kamer van Koophandel en Fabrieken (1850-1871). Amandus bleef tot 1874 actief in zowel

de landelijke als plaatselijke politiek. Daarnaast verwierf de Bots familie een flinke portefeuille onroerend goed, waaronder het 'huis met de klok', het daarnaast gelegen 'auw fabriekske'. Maar de twee broers verkochten hun textiel-activiteiten en bezittingen in Helmond en omgeving en kochten de katoenplantage Esthersrust en koffieplantage (waar ook katoen werd verbouwd) Killenstein. Met name van Esthersrust wordt nu steeds meer bekend.

Onderzoek naar het Nederlandse slavernijverleden vindt vooral in archieven plaats. Van Killenstein en Esthersrust zijn, naast bijvoorbeeld berichten in 19^e-eeuwse kranten (te vinden via Delpher), twee brieven-collecties bewaard. In het Nationaal Archief in Den Haag bevindt zich een collectie kopieën van brieven uit de jaren 1853-1873, geschreven door J.P. Haasse jr. aan de gebroeders Bots. Haasse was 'directeur' van de beide plantages; hij was - in overleg met zijn vader die met zijn bedrijf in Amsterdam als handelscontact van de Botsen fungeerde - aangesteld om die beide te beheren terwijl de eigenaren in Nederland verbleven. Naast dat Haasse hiervoor werd betaald, hadden de broers het toezicht op de zoon van Haasse, die bij schoolhouder Hoebens in Asten was ondergebracht.

Ook het regionaal archief in Eindhoven bezit een collectie brieven; dicht beschreven berichten, verzonden tussen eind 1877 en begin 1879, door de zich dan op Esthersrust verblijvende broers aan familie in Helmond. Voor alle duidelijkheid, de slavernij was in 1863 afgeschaft en ook de overgangsperiode

Amandus Bots. Collectie RHCe 181123

Arnoldus Bots. Collectie RHCe 181126

Een oude foto en twee recente foto's van het 'Huis met de klok', uit 1830 en het 'Aauw fabriekske' uit 1840. Beide panden staan in het centrum van Helmond aan de Kanaaldijk N.W. Foto's boven: Henk Roosenboom, foto links: particulier collectie

van tien jaar van het 'staatstoezicht' (waarbij de voormalige slaven nog werkzaam dienden te blijven op hun plantages) is dan voorbij. De brieven, gestuurd naar 'waarde neven en nichten', bevinden zich in het archief Coovels. Zowel deze- als de collectie in Den Haag zijn zogenaamde 'witte bronnen'; geschreven door en voor witte mannen en vrouwen. De slaafgemaakten, als ze al voorkomen in de tekst, hebben geen naam, zijn niet meer dan productiemiddel. En die

houding ten opzichte van hun voormalige 'dwangarbeiders' blijft zo na afschaffing van de slavernij, dus eind jaren zeventig.

Dat er steeds meer bekend wordt van Esthersrust is vanwege de ligging van deze katoenplantage. Esthersrust ligt op het einde van een ontginning, namelijk links op het einde van het met de hand gegraven Warappakanaal, aan de Atlantische kust. Het was één van de laatste plantages in de rij, opgezet aan

het begin van de 19e eeuw. Het was dan ook een katoenplantage, in tegenstelling tot de meeste voorgangers, waar suikerriet het belangrijkste product was. Wie als toerist naar Suriname gaat, heeft grote kans dat een suikerplantage en dan met name Mariëmburg wordt bezocht. Katoenplantages waren er veel minder en zijn veelal in het oerwoud verdwenen. Laat dat nu steeds minder het geval zijn met Esthersrust.

De Atlantische kunst van Suriname is aan erosie onderhevig. Ergens tussen 2006 en 2010 vond snelle kustafslag plaats. Het modderplakkaat en het zandduin werd weggespoeld en het daaronder liggende oude stevige klei kwam bloot te liggen. Duidelijk te zien zijn de honderden 'akkers'

(er waren er aanvankelijk 850) en de fundamente van verschillende gebouwen. Sindsdien worden er regelmatig 'opgravingen' georganiseerd, laatstelijk eind 2023, waarvan de resultaten deels te zien waren in een kortdurende expositie in het Nationaal Archief.

De gebroeders Bots waren de laatste eigenaren die Esthersrust hebben geëxploiteerd. Veel van de huidige vondsten zijn dus te herleiden tot hen of hun arbeiders die de plantage waarschijnlijk rond 1880 hebben verlaten. Na de dood van Amandus in 1879 in het klooster van de paters Redemptoristen in Paramaribo en de terugkeer van Arnoldus naar Brabant is de plantage al snel ten onder gegaan en onbeheerd gebleven. In 1891 benoemde

Het kustgebied van Suriname rond 1880, tussen Saramacca, de Surinamerivier en de Comma-wijnerivier (links). Plattegrond vervaardigd door J.F.A. Cateau van Rosevelt. De ligging van plantage Esthersrust is met een rode pijl aangegeven. Afbeelding: stamboosuriname.wordpress

Opgraving Esthersrust. Still uit een videofilm. Zie <https://youtu.be/3Jc8qIXm5ic>

het Hof van Justitie in Suriname pas een curator over de onbeheerde nalatenschappen van Amandus en Arnoldus.

En wat vindt men dan? Naast bakstenen, dakpannen en tegels bijvoorbeeld een deel van de balustrade en

fundering van het woonhuis, de stoep van het huis, ijzeren deurhendels, de plantagebedden (vaak 6,5 bij 100 meter; zichtbaar sinds een storm in 2014), de woonbarakken, een productieloods met stookplaats, een machinefundering, het kruis van de kapel en vele kleine gebruiksvoorwerpen die kunnen vertellen over het leven op een katoenplantage. De resten van Esthersrust zijn dan ook van grote betekenis voor de geschiedenis van Suriname. Het is de enige voormalige plantage in Suriname waarvan restanten van structuren en andere materiele overblijfselen, zoals artefacten aanwezig zijn. Nergens is zo duidelijk het plantagebedden systeem zichtbaar.

Arnoldus Bots, *Schets onzer huismeid*.
Collectie RHCE, archief Coovels, 1878

Bijzonder is de kapel gewijd aan de Spaanse missionaris Petrus Claver. Het was de eerste stenen katholieke kerk in Suriname, ingezegend in 1854 en neergezet om afbreuk te doen aan 'het protestantismus'. Iets verderop aan de Warappakreek stond immers al een kerk van de 'Moravische Broedergemeente', tegenwoordig beter bekend als de

Evangelische Broedergemeente. Dat de Claverkapel op het terrein van de Bots-broers is gebouwd is allerm minst toeval. De broers waren streng gelovig en hadden gedurende hun verblijf regelmatig contact met de paters Redemptoristen.

Aangezien het Warappakanaal (voortzetting van de Warappakreek) niet onderhouden is, is het niet eenvoudig om op Esthersrust te komen. Dat is maar goed ook, want men weet dat vissers deze plek wel als rustplek gebruiken, rommel achter laten en mogelijk artefacten meenemen. Toch is veel van wat is gevonden zichtbaar aangezien veel aan de toeristische bestemming 'plantage Bakkie' is overgedragen. Dit ligt aan de Warappakreek en is met een boot vanaf Paramaribo bereikbaar. Wie 'opgraving Esthersrust' googelt komt op de site van

plantage Bakkie en een twintig minuten durende film over de plantage die in de tweede helft van de 19^e eeuw eigendom was van de Helmondse gebroeders Bots. Zie: museumbakkie.com/kennisbank/archeologische-site-esthers-rust. «

Bronnen en literatuur

- Nationaal Archief, 2.21.031, archief van A.H. Bots (1816 - 1878); A.G. Bots (1826 - 1882), 1853 - 1873.
- RHCe 12138:143, Archief Familie Coovels, Helmond, 1750 - 1967.
- www.delpher.nl
- W.A.J.M. Harkx, De Helmondse textielnijverheid 1749 - 1870. Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland, deel 8. Tilburg 1967.
- S.A. Singh, Connected by water. A maritime perspective of plantation Esthersrust and
- Suriname's defence system between the 17th and 19th century. Leiden, 2020.

Plantage Esthersrust, waarschijnlijk ca. 1878 gemaakt door Arnoldus Bots.

Afbeelding: particulier bezit

De schilddrager van Arberg

door Lia van Zalinge-Spooren

De Jan van Berlaerzaal op de beletage van kasteel Helmond behoort samen met de ridderzaal tot het oudste deel van het kasteel. Het was in de middeleeuwen een soort huiskamer, keme-nade genoemd naar de haard (caminada) die er was. Op de schouw-mantel van de haard in deze zaal is een alliantiewapen geschilderd dat de verbondenheid tussen de families Cortenbach en Arberg symboliseert. Over dat alliantiewapen krijgen de medewerkers van het museum de laatste jaren veel vragen. De schilddrager van de familie Arberg is zwart en daarom vragen bezoekers zich af of er een verband is met het Nederlandse slavernijverleden.

De aanleiding

Het alliantiewapen werd geschilderd na het huwelijk tussen Isabelle Félicité van Cortenbach, erfdochter van de heerlijkheid Helmond, en Albert Joseph van Arberg. De situatie was wat bizar. Zij was een kind van negen toen haar moeder Cecile Isabelle Gonzaga de Mantua in april 1688 overleed. Op haar sterfbed gaf moeder nog wel toestemming voor het huwelijk tussen haar dochttertje en de 32-jarige Albert Joseph. Ook apart was dat Isabelle Félicité door dit huwelijk de schoonzuster van haar stiefvader werd. Moeder Cecile Isabelle was na het overlijden van haar eerste echtgenoot Emond van Cortenbach getrouwd met Antoine Udalrique van Arberg die daardoor stiefvader en voogd werd van Isabelle Félicité. Antoine Udalrique was de broer

van de bruidegom wat het huwelijk tot een familieonderonsje maakte.

De afbeelding op de schouwmantel zal pas na de bruiloft gemaakt zijn, want het huwelijk werd in mei 1688 voltrokken. Die paar weken tussen-ruimte lijken te kort om een schilder aan te trekken, een ontwerp te maken en vervolgens het schilderwerk te voltooien.

Een beeldverhaal

Het alliantiewapen is opgebouwd uit verschillende onderdelen die gelezen kunnen worden als een beeldverhaal. Centraal staan de wapens van bruid en bruidegom. De toeschouwer ziet het wapenschild van Arberg links, maar in de heraldiek (wapenkunde), wordt uitgegaan van de schilden zelf, niet van de toeschouwer. Heraldisch bekeken

verbeeldt het schild de persoon Arberg en uitgaande van die persoon staat hij rechts en zijn bruid links.

De elementen van het beeldverhaal op het alliantiewapen zijn:

1. Heraldisch rechts zestien kwartieren van Albert Joseph van Arberg; de bovenste acht verbeelden vaders- en de onderste acht moederskant.
2. Heraldisch links zestien kwartieren van Isabelle Félicité van Cortenbach; de bovenste acht verbeelden vaders- en de onderste acht moederskant.
3. Middenstuk, boven en onder. In de hoeken staan vier symbolen afgebeeld die kunnen worden gelezen als cijfers (vier keer een 8) of letters (vier keer een S). De betekenis daarvan is onzeker, maar zijn verschillende theorieën. De mensen in die tijd waren dol op letter- en cijferraadsels. Als de symbolen bijvoorbeeld gelezen worden als vier keer een S zou het kunnen staan voor de Latijnse tekst *Sensim Sine Sensu Sencimus*, (langzaam, ongemerkt worden we ouder), een zinsnede uit het boek *De Senectute* (Over de ouderdom) van de Romeinse filosoof en redenaar Cicero. Als het echter vier achten zijn, vormen de twee bovenste of de twee aan de linkerkant samen het getal 16 (immers 8+8). Samen met de twee andere achten (88) wordt dat het jaartal 1688, het jaar waarin het huwelijk van Albert Joseph met Isabella Félicité werd gesloten.
4. Middenstuk midden. Het echte alliantiewapen met de wapens van bruidegom en bruid.
 - a. Dekkleed met een achtergrond

van hermelijn. Dat is de heraldische term voor een vlak in twee kleuren, voorzien van een regelmatig patroon. Op het alliantiewapen bestaat dit hermelijn uit de oorspronkelijke kleuren sabel (zwart) op zilver (wit) die gebaseerd zijn op de pels van een hermelijn in wintervacht: wit met zwart staartje. Boven het dekkleed de grafelijke kroon naar de titel van Albert Joseph graaf van Arberg en Valangin. Het is gebruikelijk om op een alliantiewapen de rangkroon van de echtgenoot af te beelden.

Tekening van kronen die horen bij adellijke rangen. Archief Van der Brugghen van Croy. RHCe, 175860

- b. De wapens zijn ovaal van vorm.
Dat is afwijkend van de gewoonte om het vrouwelijke schild rond of ovaal en het mannelijke wapen schildvormig af te beelden.
Het wapen van Albert Joseph komt overeen met het door zijn familie gebruikte wapen en dat van de Zwitserse plaats Valangin, waarvan de Arbergs heer waren.
Het wapen van Isabelle Félicité is een mengeling van elementen uit andere familiewapens. De gewende traliehelm in goud in het midden komt voor op het wapen van Cortenbach. Verder is het schild opgevuld met elementen uit de wapens uit de geslachten Mantua en Gonzaga de Mantua.
- c. De schildhouders: zie hierna.

De schildhouders

Schildhouders vormen heraldisch geen onderdeel van het familiewapen. In feite zou ieder lid van een familie een

eigen schildhouder kunnen kiezen. In de praktijk gebruiken telgen uit een familie vaak dezelfde schildhouder, waardoor die onderdeel uitmaakt van de familietraditie.

Van de familie Cortenbach zijn verder geen afbeeldingen met schildhouders bekend. Voor het alliantiewapen is gekozen voor de klimmende leeuw uit het wapen van Gonzaga, maar zonder kroon, halsband en gouden klauwen. Eén achterpoot rust op een tronk. Het is gebruikelijk om schildhouders, behalve als het vliegende dieren of vliegende wezens (bijvoorbeeld engelen) zijn, af te beelden als staande op een ondergrond. In dit geval een groene bodem met de klimmende poot van de leeuw op een boomstronk.

In tegenstelling tot de familie Cortenbach kent de familie Arberg wel schildhouders. Op het alliantiewapen is dat er slechts een, maar bij het normale wapen houden twee mannen met donkere huidskleur met één hand het schild vast met in de andere hand een zwaard. Het wapen met schildhouders dateert al van vóór de tijd van de Europese intercontinentale handel in tot slaaf-gemaakten. Dat maakt dat de herkomst van het gebruik van de schildhouders in een andere richting moet worden gezocht.

De afbeelding op een wapen kan een directe of indirecte verwijzing zijn naar de naam van de familie, naar het beroep van familieleden, maar ook naar de streek waaruit de familie afkomstig is. In het geval van de schilddragers van Arberg lijkt het te gaan om een combinatie van verwijzing naar de streek waar de familie vandaan komt en een daar veel voorkomende patroonheilige. In de heraldiek verwijst een moor in wapenschilden en als schildhouder meestal naar de heilige Mauritius (Duits Moritz, Frans Maurice).

Variant op het alliantie-wapen. Tekenaar onbekend, BHIC, collectie 343, nr. 6954

De naam van deze Mauritius is afgeleid van zijn land van herkomst, Mauritanie in Noordwest-Afrika. Hij was aanvoerder van een Romeins legioen dat bestond uit christenen. Tijdens een veldtocht kwamen ze bij Agaunum in Zwitserland. Het christelijke legioen weigerde bij de daar liggende Romeinse tempel heidense offers te brengen, of – in een andere versie van de hagiografie – onschuldigen te doden. Alle leden van het legioen werden gedood op beschuldiging van ontrouw aan de Romeinse staat, waarna Mauritius als martelaar heilig werd verklaard. Al in de vroege middeleeuwen werd op de resten van de Romeinse tempel een abdij gebouwd die is toegewijd aan Mauritius, het huidige Saint Maurice de Vallais.

Als deze kennis gecombineerd wordt met het feit dat de familie Arberg afkomstig is uit het Zwitserse Aarberg en dat Sint Mauritius daar vaak voorkomt als patroonheilige van kerken, gemeentes, et cetera, dan is de link tussen de afkomst van de familie Arberg en de moren als schildhouder

snel gelegd. Komt nog bij dat Mauritius patroonheilige is van soldaten en veel leden van de familie bekleedden hoge legerposten. Daarnaast verwijst ook het zwaard. Bovendien wordt Mauritius altijd

afgebeeld in een rode mantel, terwijl ook de Arbergse schilddragers voorzien zijn van een mantel van die kleur. Dit verband valt niet met zekerheid te bewijzen, maar is wel een reconstructie die een logische verklaring biedt.

Negentiende-eeuwse versie alliantiewapen

Er bestaat een negentiende-eeuwse variant van het alliantiewapen. Die is volgens het onderschrift getekend op basis van aantekeningen die Everardus Marius Adriaan Martini in 1821 op het kasteel maakte. Op deze tekening is de schildhouder geen Romeinse legeraanvoerder meer, maar een halfnaakte man, slechts gekleed in een schaamlapje. Vermoedelijk kende de negentiende-eeuwse tekenaar het verband met Mauritius net zomin als degene die in de eenentwintigste eeuw het alliantiewapen bekijkt. Vervolgens projecteerde hij de in de negentiende eeuw nog breed geaccepteerde denkbeelden over kolonialisme en slavernij door een zwarte man als een halve wilde af te beelden. «

Relieken van het 'Rijke Roomse Leven'

Deel 2

door *Martin van Veghel*

Vanaf ca. 1965 was het, onder invloed van de ontkerkelijking die was ingezet, vrijwel gedaan met de bouw van kerken met grote architectonische pretenties. In aansluiting op waar we in Heemblad 66 mee gestart zijn, gaan we in deze uitgave enkele kerken behandelen die kort voor die terugloop in kerkbezoek nog gebouwd zijn. Ze moesten toen nog gaan voorzien in de behoefte van wederopbouw, waarbij de ontwikkeling van nieuwe wijken aan de orde was.

In Helmonds Heem 66 zijn we gestart met de Heilige Annakerk in de wijk Oliemolen, gelegen tussen de Rooseindsestraat en de Engelseweg. Daarna kwam de kerk Heilige Antonius van Padua of te wel de Paterskerk, een stadskerk, en vervolgens de Bernadette Kerk in de Bloemenbuurt. Dus twee kerken uit de wederopbouwperiode en één kerk, de Paterskerk, die gebouwd werd vanuit de behoefte om de enige toen bestaande kerk, de Lambertuskerk, te ondersteunen.

In dit nummer vervolgen we de reeks met de Kerk de Goede Herder, de Goddelijk Voorzienigheidskerk, en de nieuw gebouwde Heilig Hartkerk aan het Bindersestraat die in de plaats kwam van de in 1956 gesloopte kerk aan de Veestraat.

Van de nood een deugd maken **De Goede Herderkerk (1960-2011)**

Op 29 oktober 1960 werd de Goede Herderkerk in Helmond geopend met een plechtige avondmis nadat deze 's-middags al was ingezegend door deken Van Haaren.

Om de heersende woningnood op te lossen werd in 1958 gestart met het uitbreidingsplan Straakven. Daarin zouden in totaal duizend woningen worden gebouwd. Zoals dat in die tijd nog gebruikelijk was, werd er binnen de ontwikkeling van een nieuwe wijk ook gelijk nagedacht over scholen, winkels en uiteraard een kerk. Pater H.G.M. Bours (een pater uit de orde van de Priesters van het Heilig Hart) was eerst kapelaan aan de Bernadetteparochie. Hij kreeg

De sobere voorgevel van de Goede Herderkerk na de verbouwing in 1968.

Foto: collectie RHCe, 0106365

de opdracht om de nieuwe parochie op te richten. Hij ging daarbij zeer voortvarend te werk. Nog voordat de parochie officieel kon worden gesticht, liet hij aan het Lindberghplein eerst een danstent plaatsen die ook als noodkerk kon dienen. Met Kerstmis 1959 werd daar de eerste nachtmis opgedragen. Die mis werd opgeluisterd met zang van de paters Kapucijnen, die daarvoor uit hun klooster aan de Molenstraat waren gekomen.

Aan de Straakvense Bosdijk verrees snel daarna een nieuwe kerk met maar liefst 600 zitplaatsen. Deze werd ontworpen door de Helmondse architect Cor van Gemert. Het lag oorspronkelijk in de bedoeling dat deze kerk eerst als noodkerk zou worden gebruikt, en na de bouw van de definitieve kerk, als parochiehuis voor de jeugd.

Op 7 juni werd de vergunning voor de kerk aangevraagd en in dezelfde maand werd door aannemersbedrijf Manders & Zonen gestart met de bouw. De opleve-

ring vond al plaats vijf maanden later in oktober. Kom daar nu nog maar eens om. De bouw van de noodkerk kostte in totaal 156.000 gulden. Daarvan hadden de parochianen zelf 6.000 gulden bijeengebracht. In 1964 werd duidelijk dat vanwege het toen al teruglopend kerkbezoek een nieuwe kerk geen haalbare kaart meer zou gaan worden. De noodkerk zou de definitieve Goede Herderkerk blijven.

In 1962 werd een kerkklok aangekocht bij de firma Petit & Fritsen uit Aarle-Rixtel. De klok kwam te hangen in een stalen toren die los stond van de noodkerk. De toren huurde men ook van de klokkengieter.

Al in 1968 wordt de kerk ingrijpend verbouwd. De parochiezaal werd vergroot. Er kwam een ontvangstruimte en een devotiekapel. De verbouwing stond deze keer onder architectuur van Magis & Witlox architecten, maar werd wel weer uitgevoerd door aannemer Manders. De klokkentoren werd verplaatst naar de

langere zijde van de Straakvense Bosdijk. Over de hele lengte van de kerk kwam een brede aanbouw.

In 1986 werd de kerk weer verbouwd. Ditmaal om het gebouw een meer functioneel karakter te geven. Het kerkgedeelte werd kleiner en er kwam een nieuwe hoofdingang aan de Geyssendorfferstraat. Architect is dan Henk van Wetten en de verbouwing werd deze keer uitgevoerd door Bouwbedrijf Van den Heuvel. In 1999 volgt er weer een verbouwing. Maar die betreft dan vooral het interieur van de kerk.

De kerk wordt op 17 april 2011 aan de eredienst onttrokken om een jaar later een nieuwe bestemming te krijgen. Thans is het gebouw in gebruik als paramedisch centrum en gedeeltelijk als ontspanningsruimte voor de jeugd.

Gesloopt maar weer herrezen **De Goddelijke voorzienigheid** **(1956 - 1987 en 1987 - heden)**

De eerste Goddelijke Voorzienigheidskerk was de rooms-katholieke kerk in de wijk Helmond-West, ook wel 'die Haghe' of het 'Haagje' zoals de buurt in de volksmond genoemd wordt. Was, omdat de eerst gebouwde kerk gesloopt moest worden en dat daarvoor in de plaats een nieuwe maar wel een veel kleinere kerk is gekomen. De naam van beide kerken is gelijk maar ook bijzonder. In 1956 was het de eerste kerk in Nederland die deze naam kreeg. Voorzienigheid Gods of Goddelijke Voorzienigheid is een in de klassieke oudheid gebezigde term waarmee de universele almacht en handelende aanwezigheid van een God in

Interieur van de Goede Herderkerk in de jaren zestig. Opvallend zijn de doorhangende spanten die doen denken aan een scheepsromp, waardoor via de beide zijden een zee van licht binnenvalt. Foto: collectie BHIC

de wereld wordt aangeduid (Wikipedia). Mgr. W. Mutsaerts, bisschop van 's-Hertogenbosch, liet op zondag 24 mei 1953, eerste Pinksterdag, in de kerk van de parochie Onze Lieve Vrouw Hemelvaart de oprichting van de nieuwe parochie bekend maken. Als bouw-pastoor werd de weleerwaarde Heer Johannis van Vugt, kapelaan van de H. Jozefkerk, voorgedragen.

Helmond-West is een van de oudst bebouwde plekken van Helmond. In de 19^e eeuw wordt het een arbeiderswerk in opkomst met de komst van garenfabriek Carp. Door de aanleg van de Traverse raakt het weer wat in een isolement. In de jaren zeventig en tachtig gaat men wat aandacht aan de openbare ruimte besteden. De fabriek wordt gesloopt en er worden nieuwe woningen gerealiseerd. In 1990 gaat de focus in Helmond-West naar stedelijke vernieuwing. Oude bebouwing wordt vervangen door nieuwbouw en de hoofdverkeerstructuur wordt

gewijzigd. Momenteel werkt de gemeente Helmond aan nieuw gebiedsontwikkelingplan, waarbij ook het aangrenzende 'Houtsdonk' wordt betrokken.

De eerste kerk moest destijds in de naoorlogse uitbreiding van de wijk Helmond-West in de behoefte gaan voorzien. Daarvoor waren de gelovigen uit West voor kerkbezoek vooral aange- wezen op de Onze Lieve Vrouwekerk of anders op de Lambertuskerk in de stad.

Voor de bouw van de nieuwe kerk moesten eerst nog een aantal oudere woningen worden gesloopt. Dat gebeurde in 1955 en in 1956. Met de bouw werd begonnen in 1956 en de kerk kon in 1957 in gebruik worden genomen. De inwijding van de nieuwe kerk vond in 1958 plaats.

Als adres wordt behalve de 3^e Haagstraat ook vaak de Itterestraat en dan ook nr. 57 aldaar genoemd. Doordat de wijk Helmond-West vanaf 1990 door de grote sanering erg verandert waarbij

Voorzijde van de Goddelijke Voorzieningskerk kort na de voltooiing in 1956, gezien vanaf de 3^e Haagstraat. Foto: collectie BHIC

*Interieur van
de Goddelijke
Voorziening-
heidskerk.*

*Foto: collectie
BHIC*

ook de wegenstructuur wordt gewijzigd, is de oude plek van de kerk in de huidige situatie wat moeilijk te duiden.

Architect van de eerste kerk was Jan Magis die ook al de Bernadettekerk aan de Margrietlaan had ontworpen. Het was een grote en imposante kerk met maar liefst 900 zitplaatsen. De kerk was een rechthoekig uit baksteen opgetrokken gebouw met een plat dak en een vooruit-springende ingangspartij.

Toen in de jaren tachtig van de 20^e eeuw het kerkbezoek langzaam begon terug te lopen werd besloten de oorspronkelijke kerk, die toen dus nog maar zo'n dertig jaar had gefunctioneerde, alweer te slopen en daarvoor in de plaats een nieuwe maar dan wel een veel kleinere kerk te laten bouwen. Bijna op de oorspronkelijke plek maar nu wat verder van de 3^e Haagstraat afgekeerd. Het adres werd Hornestraat nr. 1.

Deze kerk werd ontworpen door architectenburo van gendt-mülstaffen zondag bv. Alles in kleine letters

geschreven zoals dat in de architectenwereld in die jaren usance was. Het bureau zetelde in Utrecht aan de Reigerstraat nr. 74, maar het bestaat niet meer.

Het is een sober gebouwtje met een tamelijk spits zadeldak. Dat dak wordt aan de voorzijde getooid met een eenvoudige en niet al te grote dakruiter waarin de klok hangt, die elke zaterdag om 16.45 uur de gelovigen oproept om naar de mis van 17.00 uur te komen die dan wordt voorgedaan door pastoor Scheepers van de Damiaanparochie. De zijgevel wordt gevormd door een drietal kozijnen met ronde bogen met plexiglas die boven de ingangspartij en de zijvensters zijn geplaatst. Er is plaats voor ongeveer 120 mensen. De eerste steen van de oorspronkelijke kerk, is meegenomen en in een van de muren van de nieuwe kerk verwerkt.

Ook opvallend is dat het kerkje min of meer één geheel vormt en geïntegreerd is met een aantal in hoefijzervorm gebouwde seniorenwoningen.

*De huidige
Goddelijke
Voorzienigheids-
kerk is een
bescheiden
gebouw dat
ruimte biedt aan
zo'n 120 mensen.
Foto: Marinus van
den Elsen*

Het woningcomplex met de omliggende woningen draagt de naam de Hagewinde. Het is in beheer bij de woningcorporatie woCom die heden ten dage haar hoofdzetel in Someren heeft.

De Goddelijke Voorzienigheidskerk behoort tot de parochie van de Heilige Damiaan de Veuster waaronder ook de kerken Lucia in Mierlo-Hout en de Kerk van Stiphout vallen.

En dan slaat de boktor toe **De Heilig Hartkerk Binderseind** **(1955 – 1982)**

Aan de bouw van de nieuwe Heilig Hartkerk ging wel het een en ander vooraf. Namelijk een ingreep in het hart van de stad die de gemoederen in Helmond gedurende een langere tijd bezig hield.

In 1956 kende Helmond namelijk een primeur: In dat jaar wordt namelijk de eerste neogotische stadskerk in de Veestraat afgebroken. Daarvoor in de plaats moest er elders in de stad een nieuwe kerk gebouwd worden. Deze kwam aan de Bindersestraat.

De oorspronkelijke in 1899 gereed-gekomen kerk, een ontwerp van een landelijk bekend staande architect Dr. Pierre Cuypers, die naast talloze andere kerken ook het Rijksmuseum (1885) en het Centraal Station (1889) in Amsterdam ontwierp, kon niet behouden worden omdat na 'onderzoek' was komen vast te staan dat de slanke en zeer bepalende daktoren door de boktorkever onherstelbaar was aangetast. En daar ontstond onder de Helmondse bevolking de nodige twijfel over. Het sterke vermoeden rees dat er ook andere belangen waren die meespeelden en tot sloop van de totale kerk hebben geleid. Ook de onderbouw zou in zeer slechte staat verkeren. Wat eerder voor de eeuwigheid was bedoeld, werd nog geen zestig jaar.

De toren van de 'Veestraatkerk' moest er als eerste aan geloven en drie jaar later, eind 1956 begin 1957, volgde dan de sloop van de rest van de kerk.

Maar de parochianen konden toen al terecht in de nieuwe kerk aan de Bindersestraat. Met de bouw van die kerk was al gestart in oktober 1953.

Op 20 augustus 1955 werd ze in gebruik genomen. Op die zaterdagavond trokken talloze parochianen in optocht van de Veestraat over de Markt naar de Bindersestraat. Zij werden voorafgegaan door tamboers, paters Kapucijnen, bruidjes, misdienaars en deken Van Haaren, die de monstrans droeg.

De Binderse Heilig Hartkerk was ook een belangrijke wederopbouwkerk en een karakteristiek ontwerp uit het omvangrijke oeuvre van architect Hendrik Valk (1836 – 1973) uit Vught. Ook zijn zoon Gerard was betrokken bij de bouw van deze naoorlogse kerk. Het was een

kruisbasiliek met westtoren en lage enigszins gedrongen vieringtoren boven het priesterkoor. De kerk bestond uit een middenschip met zeven traveeën en twee dwarsbeuken.

De toren van de kerk reikte tot aan de nok van het schip en was voorzien van een arcade en een omgang. En bovenop prijkte een markante spits. De kerk was wederom een voorbeeld van de zogenaamde christocentrische volkskerken, zoals ook de Bernadettekerk er een was.

Echter ook deze kerk was geen al te lang leven beschoren. Al in 1982 werd hij aan de eredienst onttrokken

Torens van de Heilig Hartkerk in de Veestraat (links) en aan het Binderseind (rechts).

Foto's: collectie RHCE

Op de linker foto is de afbraak van de Heilig Hartkerk in volle gang. De torenspits heeft de sloophamer overleefd en staat nu in een voortuin aan de Burgemeester Krollaan.

Foto links: collectie RHCE, foto rechts: Marinus van den Elsen

en kort daarop afgebroken. Maar toen werd de toren van de nieuwe kerk wel deels gespaard. De fraaie torenspits, waarvan het beneden- en het middenstuk achthoekig zijn en het bovenstuk peervormig is en vervaardigd was door Aannemersbedrijf Dirks & Zn., bleef behouden. De grond onder de kerk werd verkocht aan Huize d'n Herd om daar te kunnen gaan bouwen en de achthoekige spits kreeg een nieuwe plek in de voortuin van een woonhuis aan de Burgemeester Krollaan.

Daarnaast zijn er een aantal andere objecten uit de kerk bewaard gebleven. Zoals een vijftal doeken met religieuze schilderijen in een formaat van twee bij twee meter die vervaardigd zijn door het in Roermond gevestigde kunstatelier Windhausen. Die doeken waren eerder lange tijd spoorloos. Maar terug gevonden in een kelder zijn ze overgebracht naar de Lambertuskerk.

Het tabernakel, een achttal beelden en enkele andere attributen bevinden zich nu in de kapel van het Elkerliek Ziekenhuis. In de Oude Toren van Stiphout heeft het torenuurwerk uit de kerk aan de Bindersestraat een nieuwe bestemming gevonden.

Aan de Bindersestraat staat nu op de plaats van de kerk Huize d'n Herd, het opvanghuis voor daklozen. En dat is ook een tweede versie. Recentelijk is een spiksplinternieuw gebouw, geheel aangepast aan de huidige tijd, opgeleverd en feestelijk geopend. «

Bronnen:

- Dit is Helmond
- De geschiedenis van Helmond
- Reliwiki (Wikipedia)
- Historiek
- De verdwenen kerken van Noord-Brabant, Wies van Leeuwen

Begunstigers

van de **Heemkondekring Helmont**

BROECKX MAKELAARS

COENEN EN CO

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF

IL BORGO HUIS MET DE LUTS

DE JONGH DAK EN BOUWSERVICE

KUIJPERS BUSINESS PARTNERS B.V.

LAUMÉ RECLAME-DRUKWERK

METAAL MAKELAAR RUUD GRIJPSTRA

MOSMAN AUTOSCHADE

SPOORMAKERS NOTARISSEN

NOTEN GRAFMONUMENTEN HELMOND

RABOBANK

SMITS + PRICK ACCOUNTANTS EN ADVISEURS

VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

VERHAGEN & CO SCHILDERWERKEN EINDHOVEN EN HELMOND

WIJNHUIS HELMOND

